

Position paper Techniek Nederland t.b.v. het Rondetafelgesprek Verduurzaming van de gebouwde omgeving 8 april 2025

De verduurzaming van de gebouwde omgeving is een omvangrijke en ingewikkelde opgave. De bedrijven die bij Techniek Nederland zijn aangesloten ontwerpen, installeren, onderhouden en beheren miljoenen technische installaties in woningen, kantoren, scholen, ziekenhuizen en fabrieken. Hiermee dragen zij dagelijks bij aan het realiseren van die verduurzamingsopgave en zien zij tegelijkertijd wat ervoor nodig is om de vaart erin te houden.

Gelet op de vragen die ons voorafgaand aan dit rondetafelgesprek zijn gesteld, focussen we in dit position paper op de stand van zaken aan de particuliere kant van de gebouwde omgeving. Desgewenst kunnen wij u ook op een ander moment bijpraten over de utiliteitskant.

Vraag 1: Met welke maatregelen kan de opgave voor CO2-reductie die volgt uit de Klimaatwet in de gebouwde omgeving worden ingevuld?

Bovenstaande vraag lezen wij in het licht van de recente constatering in de Klimaat- en Energieverkenning dat het kabinet de in het Klimaatakkoord en later de Klimaatwet gestelde CO2 reductiedoelen niet lijkt te gaan halen. Welke *technische* maatregelen bewezen effectief zijn en tot forse energiebesparing en CO2 reductie leiden is inmiddels genoeglijk bekend. Destijds hebben we als Techniek Nederland aan de Klimaat tafel Gebouwde Omgeving heel concrete en doorgerekende voorstellen gedaan voor de inzet van verschillende klimaattechnieken. Maar ook voor de randvoorwaarden die nodig zijn om theoretische plannen ook in praktijk te kunnen realiseren. Om de ambitieuze CO2 reductie te kunnen realiseren is vooral **voldoende massa en snelheid** nodig bij het toepassen van klimaattechnieken. Dat kan de markt niet alleen, daar is ook actief overheidsbeleid voor nodig.

De overheid heeft drie 'knoppen' waaraan zij kan draaien om die benodigde massa en snelheid voor elkaar te krijgen:

- 1: Beprijzen: bijvoorbeeld door grijze energievormen meer te belasten dan groene vormen
- 2: Normeren: bijvoorbeeld van het duurzaam verwarmen van je huis of het stellen van minimale energieprestatie-eisen voor woningen.
- 3: Stimuleren: bijvoorbeeld m.b.v. investeringssubsidies voor duurzame technieken

Alle drie deze 'knoppen' kunnen heel effectief zijn, maar alleen als je als overheid langdurig en voorspelbaar vasthoudt aan de ingeslagen weg. Daar gaan we concreter op in bij de beantwoording van vraag nummer 3.

Oorzaken van vertraging van verduurzaming van de gebouwde omgeving

Zeker vergeleken met andere domeinen zoals industrie, landbouw en mobiliteit, liep de verduurzaming van de gebouwde omgeving redelijk goed op schema. Hierover waren concrete plannen en afspraken gemaakt tussen overheden en marktpartijen onder de vorige minister in diens Programma Verduurzaming Gebouwde Omgeving (PVGO). Dit programma is weliswaar door de huidige minister in beginsel overgenomen, maar wel met een aantal wijzigingen vanuit het nieuwe regeerprogramma en de eerste begroting van dit kabinet. Wijzigingen die tot onzekerheid hebben geleid in de markt, met

name de particuliere markt, waardoor er op verschillende fronten nu sprake is van vertraging of zelfs stilstand.

- Zo is de voorgenomen norm voor hybride warmtepompen, die in 2026 in zou gaan, geschrapt. Het laten vervallen van deze verplichting maakt dat consumenten langer en vaker blijven kiezen voor niet-duurzame installaties.
- Dit wordt nog eens versterkt door het besluit van dit kabinet om stimuleringsmaatregelen voor verduurzaming van woningen zoals de ISDE subsidie, na 2027 de komende jaren met honderden miljoenen te verlagen.
- De salderingsregeling voor zonnepanelen wordt niet geleidelijk afgebouwd maar in één keer per 2027 geschrapt. In combinatie met stijgende teruglevertarieven van energieleveranciers heeft de aankondiging van de afschaffing van de salderingsregeling geleid tot een enorme daling van het consumentenvertrouwen in zonnepanelen en tot verschillende faillissementen.

Naast deze maatregelen vanuit de Rijksoverheid, is een belangrijke oorzaak van de vertraging van de verduurzaming van de gebouwde omgeving de vastlopende besluitvorming rondom warmtenetten. Daar zijn lokale overheden aan zet. Zolang er geen concreet besluit wordt genomen of er in een bepaalde wijk binnen afzienbare tijd een warmtenet komt, zullen bewoners en bedrijven in die wijk individuele keuzes voor verwarming van hun pand blijven maken. Ze moeten wel. Als je cv-ketel het begeeft, dan kun je immers niet wachten op een eventueel warmtenet in de toekomst. Dan zul je direct een keuze moeten maken voor een individuele oplossing. Je kunt dan kiezen voor een duurzaam alternatief, zoals een hybride of all electric warmtepomp, maar we zien de laatste tijd ook weer veel mensen kiezen voor een cv-ketel. In 2024 was de verkoop van CV- ketels zelfs weer terug op het oude niveau van voor het Klimaatakkoord: [Markt cv-ketels weer op ouderwets niveau - Installatie.nl](#).

Vraag 2: Welke mogelijkheden zijn er om met klimaatmaatregelen de energierekening voor huishoudens te verlagen en om de kosten voor gewone huishoudens te beperken?

Deze vraag leggen we uit als een vraag over het energiebesparingspotentieel van bepaalde klimaatmaattechnieken, die in het overgrote merendeel van alle soorten *woningen* in Nederland praktisch toe te passen zijn.

Energiebesparing levert huishoudens in alle gevallen een lagere energierekening op. Je kunt energie besparen door je gedrag aan te passen, bijvoorbeeld door de thermostaat 1 of 2 graden lager te zetten, minder vaak energie-intensieve apparaten zoals een wasdroger of laadpaal te gebruiken etc. Maar er zijn ook verschillende bewezen klimaattechnieken die de energierekening van huishoudens fors naar beneden kunnen brengen.

Hybride warmtepompen

De hybride warmtepomp is met een bewezen energiebesparing tot wel 75 % het beste voorbeeld dat er in de markt van klimaattechnieken te vinden is. De afgelopen twee jaar is in de praktijk bij 200 geplaatste hybride warmtepompen het daadwerkelijke energieverbruik en dus ook de daadwerkelijke energiebesparing gemeten. De uitkomsten van dit onderzoek treft u bijgaand aan: [Demo Project Hybride – Demonstratie- project Hybride warmtepompen in de gebouwde omgeving](#). Minister Keijzer heeft de zeer positieve uitkomsten van dit onderzoek naar energiebesparing door hybridepompen in praktijk ook met u gedeeld in haar Kamerbrief van 7 maart jongstleden.

Waterzijdig inregelen

Een manier om met je bestaande of nieuw aan te leggen verwarmingssysteem minder energie te verbruiken is het zogeheten waterzijdig inregelen. Bij zo'n 80% van de 7 miljoen woningen in Nederland is de cv-installatie niet optimaal ingesteld. Niet alleen bij bestaande bouw, maar ook bij nieuwbouw. Dat heeft nadelige gevolgen voor het energieverbruik en het comfort. Door een betere instelling van de doorstroming van het water in de radiatoren, verbetert de warmteafgifte ervan. Dat

levert een daling van het gasverbruik met 7% tot 15% op in grondgebonden woningen en in appartementen/gestapelde kan dit zelfs oplopen tot 30%.

Maar als waterzijdig inregelen dan zoveel oplevert, waarom gebeurt het dan niet al massaal in de praktijk? Onder meer omdat waterzijdig inregelen als maatregel nog grote onbekendheid geniet bij consument en beleidsmakers. Zonde want het betreft hier een uiterst doelmatige maatregel waarvan de investeringskosten beperkt zijn maar de besparingsopbrengsten naar verhouding groot. Niet voor niets wordt weleens gezegd dat waterzijdig inregelen de 'vergeten groente van de energiebesparing' is.

Naast onbekendheid is één van de drempels om over te gaan tot investering dat waterzijdig inregelen 'gedoe' oplevert voor bewoners vooral in de bestaande bouw. In veel gevallen betreft het hier niet enkel wat draaien aan voetventielen en radiatorkranen maar moeten vanwege de verouderde staat van de installatie ook appendages worden vervangen, wat betekent dat je het water uit de leidingen en de cv-installatie moet laten lopen. Dat zullen mensen niet zo snel zelf aan beginnen. En het is natuurlijk ook niet gratis. De kosten voor waterzijdig inregelen bedragen met ongeveer € 80,- per radiator in totaal gemiddeld zo'n € 500,-.

Voor installateurs is het installeren van nieuwe systemen vaak rendabeler dan het optimaliseren van bestaande systemen, o.m. vanwege de beperkte personele capaciteit en de arbeidsintensieve uitvoering. Maar ook bij nieuwe installaties krijgen installateurs het waterzijdig inregelen moeilijk verkocht. Bij het installeren van nieuwe ketels hebben installateurs en loodgieters formeel de verplichting om de installatie goed in te regelen, maar waterzijdig inregelen maakt je offerte een paar honderd euro duurder dan die van concurrenten die dit niet aanbieden. De slagingskans van het aanbieden van waterzijdig inregelen op een offerte is dan ook erg laag, slechts zo'n 10%.

Plan van aanpak grootschalig waterzijdig inregelen van bestaande cv-installaties

Om de markt voor waterzijdig inregelen alsnog los te krijgen, heeft Techniek Nederland heeft samen met de energiefixers van het Regionale Energieloket een plan van aanpak ontwikkeld om in verschillende fases toch kosteneffectief en met voldoende installatiecapaciteit bestaande cv-installaties van honderdduizenden woningen optimaal te kunnen inregelen. Dat kan door verbeterde samenwerking tussen installatiebedrijven i.c.m. de inzet van zogeheten energiefixers.

Met de energiearmoede gelden zijn in het hele land honderden van deze fixers opgeleid, die kleine en in toenemende mate ook middelgrote maatregelen zoals waterzijdig inregelen uit kunnen voeren. Door training op opleidingslocaties in de installatiesector kunnen deze fixers bijgeschoold worden om kwaliteit te borgen. Bijkomend voordeel is dat energiefixers daardoor door kunnen groeien naar een vaste baan in de installatietechniek.

Met de inzet van de energiefixers kan er kosteneffectief capaciteit aan de markt aangeboden worden, kan onder begeleiding van de installatiesector de kwaliteit worden geborgd en levert dit een mooi toekomstperspectief voor de energiefixer op die door wil groeien als installateur. Maar om dit op grote schaal aan te bieden in buurten met energie-armoede zijn ook middelen nodig. Er is ongeveer €5 miljoen nodig is om dit grootschalig op te pakken, waarbij tienduizenden huishoudens in energie-armoede of onder het huidige noodfonds structureel geholpen kunnen worden om de energierekening betaalbaar te houden.

Vraag 3: Welke ervaringen in de praktijk zijn belangrijk om mee te nemen bij de uitwerking van het beleid?

De ervaringen van de ondernemers van Techniek Nederland zijn kortweg terug te brengen tot de volgende twee constatering:

1: Te snel stoppen met klimaatsubsidies leidt tot stagnatie van de verduurzaming van woningen

We hebben de afgelopen jaren gezien dat het kostenaspect bij verduurzaming een belangrijke factor is voor huiseigenaren. Dat komt ook duidelijk naar voren in bijgaand recente onderzoek gedaan in opdracht van Feenstra, een lidbedrijf van Techniek Nederland: [Sceptische Nederlander: minder centjes naar duurzame installatie - Installatie.nl](#)

Dat een subsidieregeling tijdelijk van aard zou moeten zijn begrijpen we. Techniek Nederland pleitte er eerder dan ook voor om de salderingsregeling geleidelijk aan af te bouwen. Deze regeling had inmiddels zijn goede werk gedaan. Nederland is met 3 miljoen huishoudens met zonnepanelen Europees kampioen. Maar wat doen we dan nog met het potentieel van potentieel van 4 miljoen daken waar nog geen zonnepanelen op liggen? De jarenlange onduidelijkheid over het al dan niet voortbestaan van de salderingsregeling en nu dan het rücksichtslos afschaffen ervan zijn funest voor de beeldvorming over de meerwaarde van zonnepanelen. Dit beeld is heel lastig weer positief te krijgen, ondanks dat het kosten-batenplaatje van zonnepanelen in veel gevallen nog altijd heel gunstig is, zeker als het aantal panelen wordt afgestemd op het werkelijk energieverbruik zodat er niet of nauwelijks teruggeleverd hoeft te worden

Wat de drempel voor het investeren in klimaattechnieken zoals zonnepanelen en warmtepompen verder verhoogt is de voorgenomen forse vermindering van de ISDE subsidie. Ook hier leeft onterecht het beeld bij de overheid dat deze subsidie zijn werk al voldoende heeft gedaan en dat verdere financiële stimulering niet meer nodig is. Om klimaatdoelen te halen, zullen echter nog miljoenen woningen moeten worden na-geïsoleerd en honderdduizenden woningen voorzien van een duurzame installatie. Doorerekend betekent dat dat er een verdubbeling van aanvragen binnen de ISDE nodig zou zijn om ons op dit spoor te brengen. In plaats daarvan wordt het ISDE budget de komende jaren gereduceerd tot 1/3 van het huidige niveau. Als het ISDE budget niet tenminste tot 2030 op niveau wordt gehouden, vrezen voor een verder instorten van de markt en plaatsen we huishoudens die komende nog moeten en willen verduurzamen buitenspel.

2: Zonder de mensen die je klimaatbeleid in praktijk kunnen 'maken' ga je het ook niet redden

Onze ondernemers gaan bij onzeker of onduidelijk beleid niet snel investeren in het opleiden van hun personeel om bepaalde nieuwe klimaattechnieken volgens de geldende kwaliteits- en veiligheidseisen te kunnen installeren. Dat merken we de afgelopen tijd vooral op het gebied van warmtenetten. Kleinere warmtenetten komen her en der wel van de grond, maar tot nu toe is er maar voor één groter, gemeentelijk geïnitieerd warmtenet getekend. Houd er bij de uitwerking van je beleid – of eigenlijk de daadwerkelijke besluitvorming - dus rekening mee dat er voldoende mensen beschikbaar moeten zijn die dat beleid in de praktijk kunnen 'maken' en dat er tijd en geld voor nodig is om deze mensen op te leiden.